

nadenken en zich een mening vormen over ontwikkelingssamenwerking' (pp. 7-8) ben ik echter minder overtuigd. Daarvoor is het werk te vrijblijvend en biedt het te weinig analyse. De redacteurs verbinden geen conclusies aan de rijkdom van gegevens. Ook dat is een keuze, maar met grote implicaties. Deze uitgave is dus ook bijzonder in de zin dat zeer scherpe keuzes worden gemaakt. Vaak valt dat toe te juichen, maar kiezen is ook verliezen. In de bundel van Van Damme en Smits is de balans misschien iets te ver doorgeslagen naar de verliezende kant.

Jan Van de Poel
 Vakgroep Geschiedenis
 Vrije Universiteit Brussel

Opstand. Revolutionair Maandblad. 1926-1928. Redactie Anton Constandse (Utrecht: Kelderuitgeverij, 2011) 258 p. ISBN 978 90 79395 10 1.

De jaren twintig van de vorige eeuw vormde een bloeiperiode van het anarchisme in Nederland. De Russische Revolutie en andere opstanden aan het einde van de Eerste Wereldoorlog hadden ook hier revolutionaire verwachtingen gewekt. Er was sprake van een groeiend aantal stakingen en als gevolg van de afkeer van de oorlog nam ook het aantal dienstweigeraars toe en bloeiden antimilitaristische organisaties op.

Een generatie jongeren die in deze periode opgroeide was opstandig, radicaal en vervuld van maatschappelijke idealen. Sommigen van de geheelonthoudersjongeren kwamen ten opzichte van het anarchisme sympathiek te staan en organiseerden zich eind 1923 in de Mokergroep, rond het blad *De Moker*. Andere jongeren oorspronkelijk actief in afdelingen van de Sociaal-Anarchistische Jongeren Organisatie (SAJO) ondersteunden het blad *Alarm*.

Kenmerkend voor deze anarchistische jongeren was het bestrijden van het 'bonzendom' binnen politieke organisaties en vakbonden. De genoemde bladen zorgden voor cohesie en continuïteit van het anarchisme. Het netwerk rond *Alarm* ging in 1926 op in *Opstand. Revolutionair Maandblad*. Dit compromisloze blad kenmerkte zich door een fel kritisch antimilitarisme, antiklerikalisme en antikapitalisme. Een groep radicale Amsterdamse bouwvakkers stelde zich garant voor de afname van duizend exemplaren voor de colportage. Van *Opstand* verscheen onlangs bij Kelderuitgeverij een facsimile van alle gepubliceerde nummers voorzien van een inleiding door Hans Ramaer.

In het aantrekkelijk vormgegeven *Opstand* bekritiseerden jonge anarchisten onder aanvoering van enig redacteur Anton Constandse, de oude generatie libertaire socialisten. De titelpagina kende meestal een opvallende politieke prent, vaak een hout- of lino-snede van Frans Masereel of Albert Daenens. Twee Belgische kunstenaars met een herkenbare beeldtaal. Maar ook kunstenaars van eigen bodem, zoals Jan Ponstijn en Jos Verkuil, leverden bijdragen. Verder treffen we afbeeldingen aan van de Duitse links-radicalen kunstenaars Käthe Kollwitz en Georg Grosz, maar ook een antigodsdienstige prent van de sociaal-democraat Albert Hahn!

Opstand was in sterke mate beïnvloed door het Berlijnse libertaire tijdschrift *Die Aktion*. Er waren overeenkomsten op het gebied van vormgeving, maar ook inhoudelijk: korte politieke artikelen en daarnaast aandacht voor kunst en literatuur. Mede onder invloed van het Duitse voorbeeld koos *Opstand* voor een combinatie van proleta-

risch anarchisme en radencommunisme: ‘slechts van onder op uit de bedrijven groeit het eenheidsfront der arbeiders, die alleen zelf de overwinning en de verlossende daad kunnen tot stand brengen: de Sociale Revolutie.’

Het blad bevatte voornamelijk bijdragen van in feite hoofdredacteur Anton Constandse. Hij publiceerde onder eigen naam, vaak als ALC, maar soms ook onder zijn pseudoniem G. Hamer. Andere kopijleveranciers waren Jo de Haas en zo nu en dan Nederlandse radencommunisten. *Opstand* plaatste vooral korte berichten, veel commentaren en aforismen – van anarchisten, maar ook van anderen, zoals Multatuli, Heinrich Heine en Oscar Wilde. Internationaal nieuws vormde evenzeer een belangrijk bestanddeel. *Opstand* kenmerkte zich door de luide toon waarin het uithaalde naar andersdenkenden – niet alleen politieke tegenstanders als de sociaal-democraten en bolsjewisten, maar ook libertairen met een andere mening, die niet altijd even fair was. De anarchistische syndicalisten van het Nederlands Syndicalistisch Vakverbond (NSV) waaronder Arthur Lehning, moesten het in het bijzonder ontgelden. Het syndicalisme (van NSV maar ook het Nationaal Arbeids Secretariaat van Henk Sneevliet) zouden zich louter richten op verbetering van de materiële positie van aangesloten leden in de bestaande kapitalistische maatschappij. Staat en kapitaal bleven de macht behouden. *Opstand* wees de vakorganisatietactiek en het ‘bonzendom’ af en propageerde in de plaats daarvan de bedrijfsraden als kernen van de socialistische maatschappij. Een andere factor die waarschijnlijk meespeelde was het tekort aan ethisch idealisme dat het syndicalisme werd toegedicht. Jo de Haas schreef dat eigen profijt nooit de stuwende kracht tot handelen kan en mag zijn. Het proletariaat moest ook in actie komen uit zedelijke overtuiging, zelfs als dat handelen in strijd was met het eigen belang. Blijft natuurlijk de vraag of het syndicalisme en de bedrijfsraden inderdaad mijlenver van elkaar afstonden zoals de luide toon van *Opstand* leek te verkondigen.

In het artikel ‘Misdaad en straf’ in een speciaal gevangenisnummer stelde redacteur Constandse vast dat de heersende klasse steelt en moordt als systeem. De kleine dief of moordenaar deed het slechts tijdelijk, uit nood, als laatste redmiddel. Constandse eiste net als Kropotkin algemene en volledige amnestie, dat alleen in een staatloze en socialistische maatschappij te realiseren zou zijn. *Opstand* besteedde veel aandacht aan politieke gevangenen, waaronder anarchisten en dissidente linkse communisten in Rusland. Ook de in Amerika van roofmoord beschuldigde anarchisten Sacco en Vanzetti, konden op solidariteit rekenen. Constandse leerde bovendien zelf het gevangenisstelsel van binnen kennen. In 1927 bracht hij na een veroordeling voor opruiing twee maanden in bijna volstrekte isolatie door in de Scheveningse strafgevangenis.

Langzamerhand stapelden de financiële en organisatorische problemen zich dusdanig op dat Constandse de uitgave tijdens de derde jaargang moest staken. De betaling door colporteurs en ook abonnees bleef na herhaalde aanmaningen achter. Het laatste nummer van *Opstand* kwam eind 1928 uit.

Ron Blom,
Stadsarchief Amsterdam